

Satranç

A y b a r K a r a ç a y

es-Sûlî'nin Eşeği

Güzellik yarışmalarında sorulanları anımsatıyor belki ama, “*ne zaman, nerede yaşamak isterdiniz?*” sorusuna bir-bir buçuk asır önce Viyana veya Paris ve ya yarım asır kadar önce Moskova cevapları geliyor aklıma. Paris ve Viyana’da yazarların, ressamların, bestecilerin, feylozofların, bilimcilerin, satranççıların bir araya geldikleri “*cafe*”lerdeki ortamın tüm şehrin kültürüne, gazetelere, dergilere, üniversitelere, konservatuarlara her yere yansıdığı bir dönem. Yarım asır kadar önce Moskova’da da benzer bir durum var, değişik disiplinlerden insanlar aynı mekanlarda toplanıyorlar. Kim bilir belki de bin küsur yıl önce Bağdat’ta veya Cumhuriyet’in ilk yıllarında Atatürk’ün çabalarıyla ülkemizde yeşeren benzeri bir üniversite veya konservatuvar ortamında. Ama nerede olursa olsun savaş, iç savaş, kargaşa, iktidar değişikliği vb. sebeplerle böyle kültür ortamları uzun ömürlü olamıyor. Bir matematikçiyle bir bestecinin, bir fizikçiyle bir satranççının, bir ressamla bir feylozofun yan yana gelmesi ne sağlar ki? Belki de ömür boyu sadece *National Geographic* veya *Discovery Channel*’da görebileceğimiz böyle ortamları. Pulitzer ödüllü Carl Sagan’ın romanından uyarlanan 1997 yapımı “*Contact*” (ülkemizde “*Mesaj*” adıyla gösterilmişti) adlı filmi görenler unutmamıştır herhalde. Çok çarpıcı sahneler ve diyaloglar vardı. Filmde Jodie Foster’in canlandırdığı Dr. Ellie Arroway çok kısa bir sürede Dünya’dan 26 ışık yılı uzaktaki Vega Yıldızı’na gidiyordu ki bunun da bilinen fizik kanunlarına uygunluğu şüpheliydi. Carl Sagan’ın ricası üzerine California Teknoloji Enstitüsü’nden teorik fizikçi Kip Thorne, “*kurtdeliği*” adı verilen oluşumlarla bunun mümkün olabileceğini gösteren bir teorem geliştirdi. Bilimin unutulmaz sahnelerinden birinde, yabancı türle iletişimde daha uygun olacağı düşünülüyordu bu yolculuk için seçilen matematiği kuvvetli bilimkadını Dr. Arroway gördüğü manzara karşısında “*They should have sent a poet instead*” (bilimadamı değil, şair göndermeliydiler) demekten kendini alamıyor. Yabancı türün, kurtdeliğinin onlar oraya gelmeden milyonlarca yıl önce başka bir tür tarafından yapılmış olduğunu açıklaması da hala unutamadığım ve şimdi bile tüylerimi diken diken eden bir diyalogdu.

Değişik disiplinlerden insanların bir araya geldiği ortam özlemim, birkaç tarihçiden aldığım derslerle iyice depreşti. Hatırlayacağınız 2004 Ağustos, Eylül ve Ekim sayılarında yabancı kaynaklarda ilk dünya satranç şampiyonu olarak geçen bir Türk tarihçiden bahsetmiş ve uzman tarihçilerin yardımını istemişim. İlk uyarı ve yardım Manchester’dan Dr. Salim Aydın’den (sayduz@hotmail.com) geldi: yazılış “*es-Sûlî*” değil “*es-Sûlî*” olmalı. Hemen ardından bugüne kadar bana cevap veren tek kurum olan İSAM’dan (isam.org.tr) Genel Sekreter Dr. Kamil Yaşaroğlu (kamil@isam.org.tr) sayesinde Dr. Ramazan Altınay (raltinay@yuu.edu.tr) ile temas kurabildim ve Prof. Dr. Ahmet Savran’ın es-Sûlî konusundaki eserlerinden haberdar oldum. İSAM Kütüphane ve Dokümantasyon Müdürü Fatih Çardaklı (kutuphane@isam.org.tr) kopyaları gönderdi (Milli Kütüphane veya TTK’de yok veya kayıtlarında görünmüyorlar). Bir gün TTK kütüphanesi’nde Araçça kaynaklar arasında çaresiz bir şekilde bakınırken tesadüfen tanıştığım, Kırıkkale Üniversitesi’nden Dr. H. İbrahim Gök (higok@yahoo.com) kendi işini gücünü bırakıp imdadıma yetişti. Her birinden ayrı şeyler öğrendim, ve çok teşekkür ederim. Sadece birer örnek vereyim: Dr. Aydüz uzun ismi şöyle veriyor: “*Muhammed b. Yahya b. Abdullah b. El-Abbâs b. Muhammed b. Sültegin el-Bağdâdî eş-Şatrançî*”, lakabı ise “*Ebübekir es-Sûlî*”. Kahraman Hoca (Olgaç) piyade için “*eskiler paytak der*” diye söylerdi ki bunun “*beydak*”tan geldiğini Dr. Gök’ten öğrendim. Dr. Altınay’dan es-Sûlî’nin bilinen kırka yakın kitabı olduğunu ve satranç dışında birçok değişik konu ile uğraştığını ve tarih, edebiyat, şiir, hadis, Kur’an ilimleri, fıkıh, dil, müzik vb. alanlarda da çağının önde gelenlerinden birisi olduğunu öğrendim. Altınay’ın “*Emevilerde Günlük Yaşam*” başlıklı doktora tezinde de Sûlî yer alıyor ve bu yakınlarda Ankara Okulu Yayınları’na basılacak. En başta birkaç uzman yeterli diye düşünürken, şimdi inceleme/araştırma ve kapsamlı bir Türkçe eser için en az bir düzine uzman gerekebileceğini zannediyorum: tarihçiler, ilahiyatçılar, Araçça ve Farsça uzmanları, dil bilimciler, etimologlar, edebiyatçılar, şairler, müzisyenler, müzikologlar, satranççılar ve hatta matematikçiler ve bilgisayar programcıları. Bilmiyorum herhangi bir kurum bu konuda bir çalışma, proje geliştirir mi? İlgili kurumlar için uzmanların isimleri ve erişimleri yukarıda verilmiştir. Keşke gelen E-postalardaki bütün bilgileri sizinle paylaşabilsem, ama yerimiz dar. Prof. Dr. Ahmet Savran’ın yazdıklarından öğrendiğim kadarıyla es-Sûlî’nin son yılları oldukça zor geçiyor (bazı dahilerin kaderi), evi yağmaya uğrayan Sûlî’nin ahurdaki eşeğini ve hatta semerini dahi alan yağmacılar bununla yetinmeyip defterlerini de alıyorlar

ki bu, olaydan sonra çok yoksul düşüp kendisinin ve ailesinin giyinemediklerini söyleyen Sûlî’yi en çok yıkan şey olsa gerek. Evini yağmalayanlardan intikam alınmasını istememesi de dikkat çekici.

Ama satranç tarihindeki büyük trajedilerden biri, insanoglunun hem en çirkin, en korkunç, en iğrenç yüzünü hem de en asil, en yüce, en saygıdeğer tarafını gösteriyor bize. Askerlikte acemiliğimi Ankara Etimesgut’ta, Zırhlı Birlikler’de yaptım. Sene 1996. Bir gün Bosna’dan gelen ve TSK tarafından eğitilen askerlerle karşılaştık. Ne diyebilirim ki... Kelimeler kifayetsiz... Sadece şunu söyleyeyim, o insanların bir daha gülmesi veya ağlaması mümkün değilmiş gibi gelmişti bana. Yakın tarihte Azeriler de benzer bir durumla karşılaşmışlardı: “*Biz kendimizi sanata, bilime verdik; heykel, müzik, resim, satranç... Sonra bir gün baktık adamlar silahlanmış bizi öldürüyorlar.*” Bosnalılar için durum daha da zordu. Düşmanları olduklarını bilmedikleriyle birlikte yaşıyorlardı. Kimi yakın köylerde kimi aynı köyde, kasabada, şehirde... 1993’te silahlı sivillere karşı girişilen saldırılar sonunda birçokları gibi satranççılar da öldü. Hemen herkesi öldürdüler aslında, erkek nüfus neredeyse kalmadı, okumuş insanlar, aydınlar, doktorlar, mühendisler kalmadı. Bu yakın tarihi yazacak tarihçiler kalmadı. 1994 Dünya Satranç Olimpiyatı Moskova’da yapıldı. Bazı Bosnalı satranççılar saldırılar sırasında yurtdışında turnuvalarda olduklarından kurtulmuşlardı. Bugün kağıt üzerinde uluslar arası anlaşmalar gereğince Bosna’nın ne tanınan toprağı ne de bayrağı var. KKTC benzeri bir durum ama onlar daha çok baskı altında ve korkuyla yaşıyorlar. Çünkü 10 yıl önce ailesini, yakınlarını öldüren, kendine tecavüz eden insanlarla komşu olarak yaşıyorlar. Fiziksel mücadelelerin yapıldığı sporlarda inanılmaz performansları, dramatik başarıları duyar, hayran olur, takdir ederiz sık sık. Kanseri ve bütün rakiplerini yenen bisikletçi Lance Armstrong veya benzeri öyküler. Satranç Olimpiyatları’nda 100’ü aşkın ülke yarışır. Bosna’nın sağ kalan satranççıları değil madalya, üst sıralar için dahi favori değillerdi, ama artık nasıl bir mücadele gücü, nasıl bir “*biz hala hayattayız*” haykırışı, nasıl bir Bosnalı ruhuyla, direnciyle oynadılar sa Rusya’nın hemen ardında 2. olup gümüş

madalya kazandılar. Sadece satranç tarihinin değil, spor tarihinin en büyük sürprizlerinden biri sayılır. İsveç’te düzenlenen 2005 Avrupa Takımlar Şampiyonası’nda Bosna yoktu. Ama 1994’ün gümüş madalyalı Bosna ekibinden iki Bosnalı vardı. Biri Ivan Sokolov: bugün Hollanda milli takımında oynuyor ve Hollanda Sokolov’un büyük katkısıyla 2005 Avrupa Şampiyonu oldu. Diğeri Predrag Nikolic: bir süredir Türk Milli Takımını çalıştıran Nikolic, İsveç’te de genç oyuncularımızın başındaydı. Hayatta ne varsa satranç tahtasında da o var: gözyaşı, kahkaha, hırs, azim, nefret, sevgi... Ama her şey, belki yüzyıllardır insanları çeken yünü de o.

Satranç okullara seçmeli ders olarak girdi. Gerçi yıllar önce de girmişti ama bu kez daha yaygın olacak. Öğrenciler için hazırlanan satranç kitaplarında es-Sûlî mutlaka yer almalı ama ehil kişiler tarafından hazırlanan doğru bilgilerle. Ülkemizde yapılan bazı satranç organizasyonları başarılı, bazıları da başarısız oldu, hatta skandal boyutuna vardı. Ödül paralarının ödenmemesi, alınan yüksek ücretlere rağmen kötü koşullar sağlanması, çocuk turnuvalarında kötü ortam ve yemeklerden çocukların ishal olması vb. Ne yazık ki bunlar yabancı basında ve İnternet ortamında yer buldu. Ülkemizde yapılacak ilk Dünya veya Avrupa Yaş Grupları müsabakalarına yine yüzlerce konuk gelecek. Umarım bu kez pahalı olmasına rağmen kalitesiz ve yetersiz otelerde ağır layup, organizatörün para kazanması uğruna ülkemizin adını kötüye çıkarmayız. Hatta gerekirse Kültür Bakanlığı ve/veya MEB bu işe el koymalı, ek bütçe getirmeli. Gerçi sadece ülkemizde değil, başka yerlerde de benzer durumlarla karşılaşıldığından katılım gittikçe düşüyor ve önde gelen ülkeler en güçlü satranççıları getirmiyorlar. <http://www.chessbase.com/newsdetail.asp?newsid=2557>

Bu durumu düzeltelim, sadece çocukları değil, önemli misafirleri ağırlayalım, ana tema Sûlî etrafında tiyatral ve folklorik etkinlikler düzenleyelim, eş zamanlı meşhurlar turnuvası yapalım: Anatoly Karpov, Vassily Ivanchuk, Carmen Kass, Fernando Alonso, Bill Clinton, Kerim Abdül Cabbar, Woody Allen, Sting, Bono (U2) vs. aklınıza satranç oynayan kim gelirse davet edelim. Meşhurları parayla getirmek zordur ama işin içine “*çocuk*” lafı girdi mi gelirler, başka bir ünlü diğer ünlüleri de çeker. Chucky’i, Karpov’u, Bono’yu, Kass’ı getirdik mi gerisi çorap söküğü gibi gelir (listeyi bir görseniz inanamazsınız!). Tam bir şölen yapalım. Ama bu insanların programları sıkışktır. 2007’ye fazla kalmadı, şimdiden çalışmaya başlamak gerekli. Hayal mi? Evet. Olanaksız mı? Hayır.

